

KONTROLLRAPPORT 2024 & KONTROLLPLAN 2025 FÖR DEN EKOLOGISKA PRODUKTIONEN PÅ ÅLAND

Dnr: ÅLR

Datum: .01.2025

PB 1060, AX-22111 Mariehamn

registrator@regeringen.ax

+358 18 25 000

www.regeringen.ax

Tillsynen av ekologisk produktion på Åland

Syfte

Syftet med denna plan är att ge riktlinjer för den tillsyn av ekologiskt jordbruk och livsmedelsproduktion som administreras och verkställs av Ålands landskapsregering. I denna plan för tillsynen har beaktats lagar och förordningar som stipulerar övervakningen av ekologisk produktion.

Centrala målsättningar för den ekologiska certifieringen är att:

- genomföra certifieringsarbetet i enlighet med de krav som lagstiftningen inom området förutsätter,
- säkerställa konsumenternas tro på certifieringen och äktheten hos de ekologiska produkterna,
- samt skapa lika villkor och rättvis konkurrens för livsmedelsproducenterna

De åländska förhållandena

Åland är ett självstyrkt, demilitariserat och enspråkigt svenskt landskap i Finland. Ålands självstyrelse regleras i självstyrelselagen för Åland. Åland är ett örike som geografiskt ligger mellan Finland och Sverige.

Befolkningen uppgick 2023 till ca 30 500 personer, varav 11 785 i huvudstaden Mariehamn. Öriket består av 6 757 öar, varav en del är sammankopplade med broar. De flesta bor på huvudön, men bilfärjor används för att nå 11 av de största öarna/ögrupperna. Den totala ytan för Åland är 13 324 km² och 88,3 procent består av vatten.

Åland består av 16 kommuner och kan delas in i tre större regioner; Mariehamn, landsbygden och skärgården. Mariehamn som är Ålands största kommun och tillika enda stad ligger på fasta Åland. Samtliga 15 landsbygds- och skärgårdskommuner uppfyller OECD:s definition av landsbygdsområde, dvs mindre än 150 invånare per km². Jordbruket och boskapsskötseln har satt sin prägel på jordmånen och växtligheten på Åland, och det är detta tillsammans med skärgårdsnaturen som utgör grunden för den åländska naturbilden. Då det åländska jordbruket dessutom är relativt småskaligt har detta lett till ett synnerligen omväxlande och mosaikartat landskap. Det åländska lantbruket omfattar såväl växtodling som djurhållning. Fördelningen är ungefär 65 procent växtodling och 35 procent djurhållning på Åland. Typiskt för det åländska lantbruket är också kompletterande och stödjande verksamheter inom lantbruksnära verksamheter som skogsbruk, kustnära fiske, vattenbruk, småskalig livsmedelsförädling, gårdsbruksturism samt olika typer av landskapsvårdande verksamhet. Utvecklingen av den ekologiska produktionen har en längre tid varit framgångsrik. Det ekologiska lantbruket är speciellt utbrett på många av de mindre öarna. Den ekologisk odlade arealen uppgick odlingsåret 2011 till drygt 3 400 ha och år 2021 till ca 3 700 ha. Under åren 2023 samt 2024 har däremot både den ekologisk odlade arealen och antal gårdar minskat. Under år 2024 var minskningen dock liten jämfört med föregående året. I slutet av år 2024 odlades 2653 ha ekologiskt, vilket innebär ca 19 procent av den totala odlade arealen på Åland. Det mesta av arealen ligger i vall, ca 1770 ha. Vidare odlas ca 466 ha ekologisk spannmål, ca 13 ha grönsaker och ca 12 ha potatis. Gällande husdjursproduktionen finns 1006 köttnöt i ekologisk produktion samt 2 mjölkkor. Det finns även 3760 ekologiska får och lamm och 43 getter och killingar. Antal bikupor är 29. Antal gårdar med ekologisk produktion är i dag 89 varav 42 gårdar har ekologiska husdjur.

Ekologisk certifiering på Åland

Alla aktörer som framställer, bereder, förvarar eller importerar produkter från ett land utanför EU och som märker eller marknadsför produkter med hänvisning till ekologisk produktion ska vara certifierade. Det är det enskilda företags ansvar att anmäla sin verksamhet och ansöka om certifiering enligt EU:s lagstiftning för ekologisk produktion. Aktören bör även anmäla eventuella ändringar som rör beskrivningen av och åtgärder inom verksamheten. Nya aktörer skall besökas snarast möjligt efter inlämnad ansökan av en Ålands landskapsregerings certifierare för en inledande kontroll. En aktör som är certifierad på Åland står under kontroll av Ålands landskapsregering och ska fysiskt besökas av en av landskapsregeringens certifierare minst en gång per 24 månader. Spårbarhet och balansräkningar skall göras vid varje fysiskt kontrollbesök enligt Eko-förordningen. På grund av litenheten på Åland är spårbarheten generellt god, men spårbarhet kontrolleras givetvis ändå. Balansräkningar görs vid varje kontroll av livsmedelsföretagen. Hos de aktörer som inte har ett fysiskt besök görs istället en dokumentkontroll-baserad på dennes ekoplan, skiftesanteckningar, lagerbokföring och tidigare noteringar.

Gårdar som misstänks inte följa regelverket bör ytterligare granskas. Ett förnyat besök ska vid behov göras inom samma år om allvarigare brister har konstaterats (i enlighet med åtgärds katalogen). Detta noteras med U som i uppföljning i kontrollplansfilen. Utöver detta skall 10 % av aktörerna få extra stickprovsbesök baserat på riskklassning och slump, markerat som R i kontrollplansfilen. Riskbedömning bygger på resultat från tidigare kontroller, mängden produkter, produktionens omfattning, komplexitet och mångfald. Riskbedömning hålls uppdaterad allt efter att eventuella förändringar noteras. Urval av livsmedelsproducenter till stickprovskontroll görs baserat på resultat från tidigare kontroller, hur stora producenter de är och hur länge de hållit på. Den största riskhöjande faktorn är dock antalet anmärkningar som aktören har fått.

Vid kontrollplaneringen ses till så att alla steg i produktionen täcks. Även om aktörerna ska besökas främst vid kritiska tidpunkter bör de helst inte besökas samma tid varje år beroende på produktionens karaktär. Djurgårdar besöks året runt medan växtodlingsgårdar av naturliga skäl besöks under sommarhalvåret. Dokumentkontrollerna görs på hösten efter årets odlingssäsong. Livsmedelsproducenter bör, i den mån det går, besökas då deras produktion är i gång/är som störst. Den bästa tiden rent arbetsmässigt för inspektörerna är under vinterhalvåret. Minst 10 % av alla inspektioner bör dessutom vara oanmälda varje år. Aktören kan inte vägra en kontroll. Huruvida besöket varit anmält eller ej noteras i protokollet. Även försök att genomföra besök oanmält och orsaker till att detta eventuellt inte var möjligt noteras.

Hos 5 % av aktörerna, samt vid misstanke, skall prover tas årligen och låtas analyseras för otillåtna ämnen/preparat. Urvalet baseras på riskbedömning och slump. Urval för provtagning bland livsmedelsproducenter baseras på hur lång tid som gått sedan deras produkt provtagits vid ett tidigare tillfälle. Provtagningen av livsmedel sker enligt kommissionens direktiv 2002/63 och Landskapsregeringens anvisningar. Ålands landskapsregering har valt att använda samma laboratorium som finska livsmedelsverket godkänt. Alla prov analyseras för närvarande på livsmedelsverkets laboratorium. Brev med godkänt resultatet från analysen skickas till aktören. Ifall analysen visar att provet inte innehåller icke-godkända substanser, meddelas aktören per brev. Om otillåtna substanser hittas bör handlingsplanen i bilaga 1 följas samt kommissionen underrättas (via Livsmedelsverkets registratur). Om otillåtna substanser hittats hos en aktör ökas kontrollfrekvensen hos denna till två fysiska inspektioner i året samt ett prov i året under 2 år.

Det finns en möjlighet att bevilja undantag från regelverket till vissa delar. När det till exempel inte finns tillgång till något lämpligt förökningsmaterial finns det möjlighet att antingen använda förökningsmaterial som finns på en av Livsmedelsverket årligen uppdaterad lista om allmän dispens. En annan möjlighet är att ansöka om individuell dispens hos Landskapsregeringen. Gällande animalieproduktion kan man också ansöka om olika undantagstillstånd gällande till exempel användning av foder eller inköp av konventionella avelsdjur. Alla tillstånd beviljas av Landskapsregeringen. Statistiken för dispenser rapporteras in på begäran av Livsmedelsverket. Övrig kontrollstatistik rapporteras in på våren efter föregående kontrollår.

Det är aktörens ansvar att kunna visa att regelverket följs. Kontrollanten gör kontrollbesök för att certifiera och verifiera att aktörens egenkontrollsystem fungerar. Vid varje kontrollbesök utarbetas ett protokoll över kontrollen som aktören skriver under och därmed verifierar. Aktören skall alltid få en kopia av protokollet, ambitionen är inom två veckor. Efter en godkänd kontroll skall certifikat utfärdas i TRACES-systemet som ett beslut på produktionskontrollen. Det uppdateras löpande. Datum för senaste kontroll rapporteras i TRACES. Certifikaten uppdateras också vid anmälan av förändring.

Vid misstanke om överträdelser och avvikelser får Ålands Landskapsregering kräva att produkten inte släpps ut på marknaden med ekologisk märkning tills misstanken undanröjts. Ålands landskapsregering har också rätt att dra in aktörens certifikat helt under en viss tid vid allvarigare förseelser. Ålands Landskapsregering har utarbetat en åtgärds katalog som anger riktlinjer för agerande vid överträdelser och avvikelser. Dessa är kategoriserade enligt mindre, större och kritiska avvikelser. Åtgärder som kan tillämpas vid mindre avvikelser är anmärkning, uppmaning och avgiftsbelagd förnyad granskning. Vid större avvikelser görs en utredning eller så utfärdas ett specifikt marknadsföringsförbud. Kritiska avvikelser leder till marknadsföringsförbud, avstängning eller t o m polisanmälan och förundersökning. Vid marknadsföringsförbud eller utträden ur registret ska landskapsregeringen skyndsamt justera (anteckna i del II) och suspendera certifikatet från TRACES. Marknadsföringsförbud måste även rapporteras in till kommissionen via Livsmedelsverkets registratur. Vid bedrägeri kan vite och åtal också aktualiseras. Om marknadsföringsförbud utfärdats är kontrollanten skyldig att meddela dem som ansvarar för de ekologiska stöden samt även meddela andra intressenter. De som ansvarar för de ekologiska stöden kontrollerar ifall gårdens certifiering är i kraft.

En aktör som är missnöjd med en kontroll har efter yrkande rätt till en ny kontroll. Yrkande om en ny kontroll ska ske inom 14 dagar efter att kontrollresultatet delgivits denne. Den som är missnöjd med ett beslut gällande landskapets kontrollsystem eller beslut har rätt att inom 30 dagar efter denne delgivits beslutet lämna in ett skriftligt yrkande på rättelse av beslutet till landskapsregeringen. I ett avgörande som Landskapsregeringen meddelat får aktören yrka på rättelse, begära omprövning eller söka ändring.

På grund av Ålands litenhet och det åländska självstyret är det svårt att utföra auditeringar enligt reglementet. Fokus ligger på att arbeta med egenkontroll. Egenkontrollen görs främst som en årlig utvärdering av årets kontroller. Om särskilda överträdelser till exempel noterats under året eller riket uppmärksammar något område kan landskapsregeringen välja att hålla specifikt fokus på detta område påföljande år. Intern revision görs vidare genom att byråchefen deltar i minst ett certifieringsbesök i året (1 % av årsbesöken). Utöver detta finns i egenkontrollen en intention att rotera kontrollanter i den utsträckning det är möjligt med ambitionen att bara göra årskontroll på samma ställe två år i rad (kommunvis fördelning

av aktörerna). Kontrollanterna ska dessutom inte ha utfört privata jordbruksaffärer med aktörerna de senaste två åren. De två certifierarna bör även, speciellt då personal är ny, göra minst ett gemensamt besök per år.

Varken kontroller, provanalyser eller certifikat kostar aktören något på Åland. Förnyade kontroller är däremot i fortsättningen avgiftsbelagda.

Årsrapport 2024

Statistik

I december 2024 fanns 89 aktiva producenter i registret (42 av dessa har ekologiska djur) samt 14 aktiva företag i registret för livsmedelsföretag som tillverkar ekologiska varor. Kontrollen omfattar därtill även 7 livsmedelsbutiker som säljer ekologiska produkter i lösvikt för över 20 000 euro om året. En ny producent har anslutit sig till kontrollsystemet. En ny livsmedelsaktör har kommit till. 9 producenter samt ett livsmedelsföretag har utträtt ur registret. Fyra ändringar har registrerats. Den ekologiskt odlade åkermarken uppgick år 2024 till 2 623 ha samt 102 ha mark är i omställning.

Av de 89 kontrollerna som gjordes hos jordbrukare gjordes 13,5 % (12 st) oanmälda och extra kontroller/stickprov gjordes hos 10,1 % (9 st) av producenterna. Under året 2024 har provtagningar gjorts hos 5,6 % (5 st provtagningar) av jordbrukarna (spannmål). Proven som togs analyserades för bekämpningsmedelsrester. Inga märkbara mängder kunde konstateras. Aktörerna vars produkter togs prov från fick alla hem varsitt brev med resultatet.

Av de 14 kontrollerna som gjordes hos livsmedelsproducenterna gjordes 14,3 % (2 st) oanmälda. Prov togs hos en aktör (7 %). Två extra kontroller gjordes (14,3%). Utöver dessa 14 livsmedelskontroller gjordes även 7 kontroller hos livsmedelsbutiker som säljer ekologiska livsmedel i lösvikt.

Allmän utsädesdispens beviljades två gånger under året. Tre individuella dispenser om användning av konventionellt utsäde beviljades. Två företag sökte om att få blandningar godkända på Åland, totalt beviljades nio blandningar tillstånd. Tre tillstånd rörande animalieproduktion beviljades under året, alla tillstånd gällde anskaffning av konventionella avelsdjur.

Statistik som begärts in från riket och kommissionen har lämnats in i tid.

Anmärkningar

Fokus under 2024:s kontroller låg fortsättningsvis på dokumentation samt djurvälstånd. På livsmedelssidan har vi roterat fokus men även där har man fokuserat på dokumentation.

Inga marknadsföringsförbud har utfärdats. Anmärkningar har getts gällande bland annat avsaknaden av ekoförsäkran, bristfälliga anteckningar samt användning av icke ekologiska produktionsmedel. Anmärkning har lett till en uppmaning att korrigera bristerna samt en eventuell extra fysisk kontroll under 2024.

Intern revision och utbildning

De två certifierarna har i år gjort ett gemensamt kontrollbesök. Byråchefen deltog på en fysisk kontroll.

Fortbildningar personal deltagit i under 2024

- Kontroll av livsmedelsbutiker-skolning 1.2 (Livsmedelsverket)
- Ekoskolningsdag (Livsmedelsverket) 13.2
- Ekoskolningsdag (Livsmedelsverket) 14.2
- Skolningsdag åt NTM-centralernas ekokontrollanter 11.9
- Ekolivsmedelskontroll skolningsdag (Livsmedelsverket) 5.11
- FOU-dagar på SLU i Uppsala 7-8.11
- Deltagande på ekolivsmedelskontrollanternas virtualkaffe en gång i månaden (Livsmedelsverket)

Utvärdering av målsättningarna för 2024

Målsättningarna som sattes för 2024 bedöms ha uppfyllts i stort.

- Alla planerade kontroller blev gjorda under år 2024
- ESeal-certifikaten har förts in i TRACES-systemet. För tillfället kan man bara få ut det i kraftvarande certifikat som försvinner vid uppdatering av ett nytt certifikat. Alla aktörer fick av den orsaken i år med i odlarbrevet 2024 års certifikat. I fortsättningen ska det bli möjligt att få ut även äldre certifikat från TRACES-systemet.
- Till alla 89 gårdar samt 14 livsmedelsföretag och 7 butiker gjordes åtminstone en fysisk kontroll. Till en del av dessa gjordes den extra kontrollen på distans.
- Den allmänna dispensen för förökningsmaterial kommer i fortsättningen att förnyas bara en gång i året på vintern innan början av odlingssäsongen. Inga växtarter/sorter tas bort från listan men nya kan vid behov läggas till. Läget av tillgången på utsädet kontrolleras i slutet av januari. Detta förfarande är i linje med Livsmedelsverkets policy.
- Enligt delegeringsbeslut fattas i fortsättningen beslutet om allmän dispens för konventionellt producerat förökningsmaterial inom ekologisk produktion som en tjänstemannaföredragning för byråchefen.
- Två informationsbrev gick ut till alla producenter under året, ett på våren och ett innan årsskiftet. Till livsmedelsproducenter gick det ut ett informationsbrev.
- Användning av allt konventionellt utsäde, även det som fanns på allmän dispens, samlades in vid kontrollerna. Kommissionen kan vid behov begära in dessa uppgifter och de finns nu samlade under sammandrag av kontrolluppgifter.
- Regelanvisningarna finns publicerade på hemsidan och uppdateras vid behov
- Avtal med laboratorium finns
- Det avgiftsbelagda förnyade kontrollsystemet är klart
- Den åländska åtgärds katalogen är klar

Målsättningar och tyngdpunkter 2025

- 2025 handlar om att förfinas ytterligare enligt senaste riktlinjerna från kommissionen
- Systemet att välja ut kontroller på basen av riskpoäng slopades 2024. Extrakontroller och provtagningar görs i fortsättningen på basen av eventuella brister och anmärkningar samt slump. Detta är i samma linje med Livsmedelsverket där användning av riskpoängsättningen inte mera används.
- Ge information på våren och hösten/vintern via brev
- Fokusområden inom kontrollerna: dokumentation av odlingsåtgärder samt lagerbokföring och utfodring av djuren speciellt gällande betesområden
- Eventuellt slopande av fysiska kontroller av livsmedelsbutiker som uppfyller vissa kriterier för kontroll på distans

Tidsplan 2025

Januari-februari: Skriva kontrollplan, slumpa fram stickprovsgårdar samt urval av provtagningar. Möte med livsmedelsverket och ministeriet. Lämna in dispensstatistik till livsmedelsverket. Kontroller hos några livsmedelsföretag. Uppdatering av den allmänna dispenslistan. Påbörja kontroller på djurgårdar.

Mars: Skriva informationsbrev. Kontakt med laboratorier. Annex 13 statistik (in i april).

April-maj: Skriva informationsbrev. Fältkontroller påbörjas. Uppdatera hemsidan.

Juni-Aug: Fältkontroller. Eurostat statistisk (juni). Semestrar.

Sep: Informationsbrev. Avsluta fältkontroller. Eventuella dokumentkontroller påbörjas.

Okt-nov: Stickprovskontroller hos livsmedelsföretagen. Statistiksammanställningar. Allmän dispens uppdateras på hemsidan. Uppdatera hemsidan.

Dec: Certifikat utfärdas i TRACES. Utvärdering av kontrollåret 2025, skriva kontrollrapport.

Fastställd den . 2025

Byråchef

Sue Holmström

Vik.Lantbruksinspektör

Katarina Rehnström

BILAGA 1. Handlingsplan för om otillåtna substanser hittas vid provtagning

1. Läs på om substansen
2. Kontakta Livsmedelsverket för konsultation om hur de gjort/skulle göra
3. Skicka hörandebrev till aktören
4. Starta utredning
5. Ta beslut om åtgärder
6. Övriga intressenter informeras.
7. Uppföljning planeras in.
8. Utökad kontrollfrekvens under två år samt årlig provtagning